

in dit nummer:

DE ZEGENINGEN VAN DE
TOPSECTOR WATER VOOR INNOVATIE IN
HET NOORDZEEGEBIED

OLIELOZINGEN BLIJVEN ZORGEN BAREN

IDON-NETWERK BEWIJST IN ALGEMEEN
OVERLEG NOORDZEE ZIJN WAARDE

DE KANSEN VAN DE ZEE CREATIEF IN
BEELD BRENGEN

OP WEG NAAR MEER WINDENERGIE OP ZEE

EVEN VOORSTELLEN: MARTIJN ADELAAR,
NIEUWE IDON-SECRETARIS

IN DE VOETSPOREN VAN LEEGHWATER:
INNOVATIES IN WINDENERGIE

WERK AAN MARIENE STRATEGIE NU IN DE
BOUWFASE

STRUCTUUR SCHEEPVAARTROUTES
NOORDZEE VERANDERT INGRIJPEND

INNOVATIEF MET KUST EN ZAND

Retouradres:

RWS Zee en Delta
Postbus 5807
2280 HV Rijswijk

Het Interdepartementaal Directeurenoverleg
Noordzee (IDON) is een samenwerkingsverband
tussen de ministeries van Infrastructuur en
Milieu (IenM), Economische Zaken (EZ), Defensie
en Financiën.

juni 2013, nummer 17

Dubbelinterview

De zegeningen van de Topsector Water voor innovatie in het Noordzeegebied

De Topsector Water moet in het waterbeheer innovaties aanjagen en de concurrentiepositie van Nederland op de wereldmarkt versterken. Hoe verhoudt zich deze ambitie tot de gangbare ontwikkeling en uitvoering van het Noordzeebeleid? De IDON-nieuwsbrief sprak daarover met **Donné Slangen** en **Renske Peters** van het ministerie van Infrastructuur en Milieu.

Het fenomeen topsector komt volgens Donné Slangen niet uit het niets tevoorschijn. Het past in deze tijd. ‘We hebben een overheid die zich terugtrekt en meer initiatief bij de samenleving legt. Op zee kunnen dat omvangrijke initiatieven zijn van grotere bedrijven, complete sectoren of belangenpartijen. Ze denken iets met die zee te kunnen en willen daar wat ontwikkelen. Naast het traditionele gebruik van de zee ontstaat dus een nieuw beeld, meer in de sfeer zoals de Raden voor de Leefomgeving hebben geschetst in hun rapport *Een zee van mogelijkheden*. Het motto daarvan is “van planeconomie naar ontwikkelplanologie”. Bij dat laatste hoort dat de overheid zich dienstbaar opstelt en initiatienemers de kans biedt iets te ondernemen of ontwikkelen.’

‘Als terugtrekkende overheid kun je je passief opstellen en afwachten wat er gebeurt, maar je kunt ook sturen en stimuleren. Nederland kiest voor die tweede optie. De Topsector Water is daarvoor een versneller, een soort buitenboordmotor. Bedrijven, kennisinstellingen, overheden en initiatiefnemers die in de topsector samenwerken proberen met elkaar grenzen te verleggen. Ze helpen ons om nieuwe dingen te ontwikkelen. Ik verwacht er veel van op het gebied van energiewinning, zilte teelten, nieuwe vormen van ruimtegebruik, slimme combinaties van gebruiksvormen en ruimte. Dat is de toegevoegde waarde van de topsector.’

Ziet u ook een invloed uitgaan van de huidige economische situatie?

‘Niet rechtstreeks als oorzaak en gevolg, maar ik denk wel dat de wil om iets nieuws te ontwikkelen nu sterker is dan wanneer de crisis er niet was geweest. Dat mechanisme zie je in elk evolutieproces: als omstandigheden minder gunstig worden, ontstaat een krachtiger zoekbeweging naar betere alternatieven. Behalve voor scheepvaart en visserij was de zee vroeger een tweede keus om naar uit te wijken met activiteiten waarvoor je op het land niet meer terecht kon. Nu is er veel meer aandacht aan het ontstaan voor de eigen mogelijkheden die de zee biedt voor economische activiteiten. En die beweging wordt ook nog eens gestimuleerd doordat kennis over de zee en alles wat ermee samenhangt, niet meer het exclusieve domein is van specialisten en specialistische kennisinstututen. Iedereen heeft er toegang toe en iedereen kan meedoen, als hij dat wil. Meer mensen krijgen toegang tot kennis en meer mensen gaan dus ook iets vinden en iets willen. Zo raken meerdere kennisgebieden met elkaar verweven en dan ontstaan weer nieuwe mogelijkheden. Als overheden moeten we daar ruimte voor zien te geven.’

Het kabinet heeft negen topsectoren aangewezen die innovaties moeten aanjagen en de concurrentiepositie van Nederland op de wereldmarkt moeten verbeteren. De Topsector Water is er één van. Voor de Noordzee zijn inhoudelijk vooral de aandachtsvelden deltatechnologie en maritiem van de Topsector Water van belang. Binnen die velden gaat het om innovaties die duurzaam gebruik van de Noordzee stimuleren. Denk aan schone, slimme schepen, technische vernieuwingen aan boord die de veiligheid verbeteren, slimme havens, *building with nature* zoals het benutten van natuurlijke processen voor zandsuppletie of natuurontwikkeling bij waterkeringen.

Elke topsector bestaat uit vertegenwoordigers van het bedrijfsleven, kennisinstellingen en de overheid. Samen werken zij aan innovaties voor de thuismarkt, maar ook voor de export.

Naam: Donné Slangen

Functie: directeur Gebieden en Projecten, Directoraat-Generaal Ruimte en Water, ministerie van Infrastructuur en Milieu. Tevens voorzitter IDON.

Je zou zeggen: maak die ruimte door in het beleid de teugels wat te laten vieren.

‘Ik ben ervan overtuigd dat die ruimte ook in het beleid steeds meer gaat ontstaan, maar dat is niet eenvoudig en het is zeker niet de prikkel tot innovatie. Dat komt door de complexe taak die een overheid nu eenmaal heeft. We zijn gehouden aan zorgvuldigheid, moeten zorgen voor maatschappelijk draagvlak en verkeerde precedënten voorkomen. Het is voor een overheid ingewikkeld om die verantwoordelijkheden te combineren met dwarskijken, out of the box denken, grenzen opzoeken. Bedenk ook dat innovatie nooit het werk is van instituten, maar van mensen. Dat is mijn diepste overtuiging. En als mensen in de markt of bij maatschappelijke organisaties met concrete initiatieven komen, zijn het ook binnen de overheid mensen die daarop reageren. Vanuit het totaal van onze verantwoordelijkheden zijn we dan geneigd tot een ‘Ja’, met een vette ‘MAAR’ erachter. Ik merk om me heen dat velen binnen de overheid hun best doen om dat ‘ja, maar’ te veranderen in een ‘ja, en’. Maar daarmee kunnen we niet voorkomen dat we toch altijd achter de innovatie aan lopen. De overheid is geen motor voor het uitrollen van innovatie. Maar we willen het wel! En hier komt het belang om de hoek kijken van ontwikkelprogramma’s, zoals dat van de Topsector Water. Dat zijn een soort ontwikkelfora, noem het gerust broedplaatsen, waar maatschappij, markt, overheid en kenniswereld met elkaar nieuwe concepten bedenken en uitwerken. Het is een netwerk waarin iedereen snel schakelt en de goede weg vindt binnen de jungle van instituten en instituties. De deelnemers van de overheid in de Topsector Water hebben een veel grotere vrijheid van denken en doen omdat zo’n ontwikkelprogramma buiten de lijnverantwoordelijkheden valt.’

Wat is de specifieke inbreng van de overheid zelf in de Topsector Water?

‘De overheid heeft de topsectoren in het leven geroepen en stelt een program-mabudget beschikbaar. En daarnaast hebben wij bij uitstek de rol om vooruit te

kijken en visie in te brengen. Voor een visie op de toekomst van de Noordzee is vijftig jaar of een eeuw vooruit kijken niet buitensporig lang. Voor bedrijven ligt dat heel anders. Daar vinden ze een tijdhorizon van tien jaar al heel wat. Die confrontatie tussen wat we morgen al zouden willen innoveren en wat we voor de lange termijn willen zekerstellen, heeft grote waarde.’

Innovatie op de Noordzee, beter benutten van de bronnen van de zee, grotere verscheidenheid aan economische activiteiten, wat betekent dat voor de zee zelf? Want ook daar ligt een zware verantwoordelijkheid.

‘Dat is een goed punt. Ook daar zien we een enorme ontwikkeling. Lange tijd was het een gegeven dat vrijwel elk gebruik van de zee per definitie een negatief effect had. Méér gebruik stond altijd tegenover minder natuur en milieu. De laatste decennia is daarin verandering gekomen. We zijn steeds beter in staat om het gebruik van de zee duurzaam te maken. En nu we er meer zicht

Renske Peters vertegenwoordigt tot juni dit jaar de overheid in de Topsector Water. Ze noemt het samenwerkingsplatform een ‘gouden driehoek’ en het werken in die driehoek een uitdaging. ‘Het werken in de driehoek bedrijfsleven, kennisinstelling, overheid maakt dat je krachtig kunt optreden, mits ieder zijn rol goed oppakt. Je moet dus vanuit drie verschillende invalshoeken kunnen denken. Omdat je als overheidsvertegenwoordiger gewend ben om beleid en regelgeving te maken, is het een uitdaging om je écht te verdiepen in de ondernemingswereld en vice versa, ook om te kijken hoe je elkaar kunt versterken. De overheid heeft niet de rol van opdrachtgever, je werkt als overheid echt samen.’

Maar waarom is voor die samenwerking een aparte topsector nodig?

‘Omdat het heel lastig is om rechtstreeks vanuit de ‘beleidsfabriek’ samen met de andere partijen op te trekken. De verantwoordelijke overheid is geneigd om in risico’s te denken in plaats van in kansen. We zijn ook niet gewend om direct vanaf het begin samen met het bedrijfsleven te kijken hoe je tot vernieuwing kunt komen. Tot nu toe bedachten we als overheid eerst zelf dat we iets wilden, waarna we een uitvraag aan de markt deden. De nieuwe, op innovatie gerichte rol van de overheid kan het best vorm krijgen in de aparte programmadirectie Topsector Water. Die directie is een katalysator en een eerste aanspreekpunt. Uiteindelijk zal de lijnorganisatie deze nieuwe aanpak natuurlijk moeten verinnerlijken.’

Wordt de zee ook beter van deze aanpak?

‘Er liggen opgaven rond waterkwaliteit, maar ook kansen voor energie en voedsel. Als we een andere bril opzetten, kunnen we de aanpak van bijvoorbeeld de waterkwaliteit combineren met nieuwe mogelijkheden zoals grondstoffenwinning, denk aan fosfaat. Zo hebben we nog niet eerder gekeken. Met andere woorden: Nederland heeft met de Noordzee een areaal beschikbaar, waar we nog veel meer mee kunnen doen. Het gaat bij die innovaties altijd om duurzame vernieuwingen. Dat is onze Nederlandse niche, daarin kunnen we ons onderscheiden van de rest van de wereld. Onze kracht om integraal te denken is typisch Nederlands, dat zie je heel weinig in het buitenland.

Een uitwerking van dat integrale denken is de *crosssectorale aanpak*. Die is nodig om functiecombinaties op zee mogelijk te maken. Soms is niet duidelijk onder welke noemer een innovatie valt. Denk aan de verkenning naar de kweek van wieren op open zee: valt een zeewierpark onder voedsel-, agro- of maritieme techniek? Of denk aan waterkracht of getijdenenergie: is dat waterbouw of duurzame energie? Kortom: het gaat telkens om innovatieve oplossingen die niet vanuit één hokje komen. Dat betekent dat je extra afstemming moet regelen en organiseren. Dat grensoverschrijdende denken kun je vanuit de Topsector Water stimuleren, sterker: het is een speerpunt.’

Hoe hebt u tot nu toe vorm gegeven aan de rol van de overheid in de Topsector Water?

‘Je hebt als overheid verschillende rollen. We moeten ervoor zorgen dat er zo min mogelijk belemmeringen zijn om te kunnen innoveren, zoals wet- en regelgeving of gebrek aan experimenteerruimte. Daarnaast zijn we als overheid beheerder van de Noordzee. We hebben er ook in de toekomst belang bij dat het beheer zo efficiënt mogelijk gebeurt. Daarom willen we ook innovaties die het beheer efficiënter maken, helpen bevorderen. Ook hebben we een rol als launching customer, waarbij we ervoor zorgen dat innovaties in de praktijk kunnen worden getest, bijvoorbeeld op het rijksareaal. Ten slotte heb je als overheid nog een rol in, wat ik noem “economische diplomatie”, om de export te bevorderen. Als de minister of de koning naar het buitenland reist, opent dat deuren voor het bedrijfsleven. De Nederlandse overheid helpt het bedrijfsleven door afspraken te maken over samenwerking met de collega-overheden in het buitenland.’

Wat kan de Topsector Water voor het IDON betekenen?

‘De Topsector Water wil het IDON graag een impuls geven om vernieuwing en innovaties op de Noordzee mogelijk te maken. Het thema innovatie staat bij

op krijgen hoe je de beginselen van duurzaamheid in praktijk kunt brengen én de economische sectoren daarin mee willen doen, kan er ook meer. Het Noordzeebeleid gaat uit van duurzaamheid als randvoorwaarde voor ontwikkeling. De overheid zelf heeft dat ingebouwd in zijn structuurvisie. Aan de gebruikerskant is duurzaamheid een van de aanjagers voor de ontwikkeling van innovatieve concepten. Ook daarin speelt de topsector een rol. Dat is DE plaats om over grenzen te kijken en te zien wat andere partijen doen. Dat leidt tot buurten, nieuwe mogelijkheden verkennen, creativiteit en elkaar scherp houden, alles binnen de kaders van duurzaamheid.’

Voor meer informatie:

Donné Slangen

(IenM, DGRW)

donne.slangen@minienm.nl

Naam: Renske Peters

Functie: directeur programmadirectie Topsector Water en Internationaal Waterbeleid, Directoraat-Generaal Ruimte en Water, ministerie van Infrastructuur en Milieu.

het IDON al op de agenda. De volgende stap is dat het IDON actief de verbinding legt met de andere twee onderdelen van de driehoek. De IDON-leden zullen zelf bij de collega’s uit het bedrijfsleven en de kennisinstellingen aan tafel gaan zitten om zo per thema gezamenlijk aan innovaties te kunnen werken. Soms zal het gaan het om de natuur, soms betreft het de visserij, en vaak ook een combinatie. De topsector zal dit proces ondersteunen. Ik zou dus zeggen: stap in de Gouden Driehoek om het maatschappelijke rendement van de Noordzee te vergroten.’

Voor meer informatie:

Renske Peters

(IenM, DGRW)

renske.peters@minienm.nl

Maar liefst drie bewindslieden waren aanwezig bij het Algemeen Overleg Noordzee en Wadden op 24 april: behalve minister Schultz van Haegen van Infrastructuur en Milieu en staatssecretaris Dijksma van Economische Zaken schoof ook minister Opstelten van Veiligheid en Justitie aan. Zij bespraken met leden van de vaste Kamercommissie voor Infrastructuur en Milieu de mogelijkheden voor het vergroten van het maatschappelijk rendement van Noordzee en Waddenzee.

Aan het begin van het overleg presenteerde SP-Kamerlid Henk van Gerven het rapport Stookoliezwendel over het ‘wegmengen’ van zwaar chemisch afval in stookolie van schepen. Van Gerven: ‘Deze vorm van milieucriminaliteit moet meer aandacht krijgen. De regels moeten scherper en er moet een zwarte lijst komen van stoffen die niet met stookolie mogen worden gemengd. Dan kunnen handhavers hun werk beter doen.’ Minister Schultz zegde toe het SP-voorstel van de zwarte lijst te zullen inbrengen in het reguliere overleg met de stakeholders.

Illegale olielozingen

In het verlengde daarvan kwam het onderzoek naar olielozingen in het Nederlandse deel van de Noordzee aan de orde, uitgevoerd door misdaadeconoom Ben Vollaard in opdracht van de Politieacademie. Het rapport constateert dat het aantal olielozingen in de periode 1992-2011 weliswaar met ruim driekwart is afgenomen, maar desondanks nog steeds enorm is. De olie wordt vooral ’s nachts op zee geloosd, volgens Vollaard omdat de pakkans dan nihil is. De discussie in het AO spitste zich dan ook toe op verbetering van de handhaving op zee.

Kamerlid Esther Ouwehand (Partij voor de Dieren) stelde een afleverplicht voor, gekoppeld aan een dekend digitaal registratiesysteem. Ze pleitte ervoor de milieuhandhaving op zee meer integraal en in samenhang met de visserijcontroles te bezien. VVD-Kamerlid Aukje de Vries vroeg hoe het eigenlijk zit met de aansturing van de Kustwacht: heeft die wel voldoende overzicht? De Vries denkt dat de pakkans kan worden vergroot door inzet van de *oil sampling*

Olielozingen blijven zorgen baren

buoy die in Zweden – overigens alleen overdag – wordt gebruikt. Verder moeten volgens haar de boetes omhoog. ‘Onze boetes zijn veel lager dan die in België of Frankrijk.’ Volgens CDA-Kamerlid Sander de Rouwe kunnen de illegale olielozingen worden aangepakt wanneer een gezamenlijke (Europese) keten-aanpak wordt gevolgd, waarbij de sector zelf wordt betrokken. De Rouwe: ‘Als een schip voor de tweede keer binnen vijf jaar in de fout gaat, moet het de toegang tot de haven worden geweigerd.’

Vergelijkend onderzoek naar boetes

Minister Opstelten kondigde een vergelijkend onderzoek aan naar de verschillen tussen de boetes in België, Frankrijk en Nederland. ‘Het OM levert telkens maatwerk. De boetes of transacties worden bepaald door de omstandigheden, de locatie, de hoeveelheid, de grootte van de olievlek, de schade-lijkheid, en de grootte van de rederij. De Belgische boete van 1,5 miljoen euro is daarom niet zonder meer vergelijkbaar met de Nederlandse boete van 45.000 euro.’ De minister verwacht na het zomerreces de conclusies van het internationale onderzoek en een plan van aanpak te kunnen presenteren.

‘Het beleid voor de aanpak van illegale lozingen is effectief’

Minister Schultz benadrukte dat het aantal olielozingen de afgelopen twintig jaar met vijfenzeventig procent is gedaald. Haar conclusie: het beleid is effectief. ‘De huidige aanpak van illegale lozingen maakt deel uit van een totale internationale ketenaanpak, waarbij het gaat om modernisering van de schepen, de zorg voor ontvangstvoorzieningen in de havens, en internationale opleidingen van de scheepsbemanning.’ Schultz wilde het probleem rond olielozingen echter niet bagatelliseren. Ze legde uit waarom het constateren van een strafbaar feit zo complex is. ‘Er zijn ook toegestane lozingen op zee, bijvoorbeeld van eetbare oliën. Bovendien worden sommige ladingres-

ten niet als afval, maar als grondstof beschouwd. Daardoor kun je afgifte niet verplichten.’

Een zee van mogelijkheden

Op de agenda stond verder een reeks ogenschijnlijk losse punten, zoals de aanpak van microplastics, de cumulatieve effecten van zout- en gaswinning in de Waddenzee in relatie tot klimaatverandering, de kenningen naar windenergie binnen de 12-mijlszone, de uitwerking van het mosselconvenant, het oprekken van de vaarsnelheid van watertaxi’s en de roep om aanlegpunten voor grote cruiseschepen. Ze hadden allemaal te maken met de maatschappelijke waarde van de Noordzee en de Waddenzee, het onderwerp van het advies *Een zee van mogelijkheden* van de Raad voor de Leefomgeving en Infrastructuur. De RLI pleit ervoor om de implementatie van de Kaderrichtlijn Mariene Strategie (die tot doel heeft het mariene milieu te beschermen) aan te grijpen om ook naar kansen voor duurzaam gebruik van de Noordzee te kijken.

Voor natuur en mens

Kamerlid Ouwehand (PvdD) vroeg zich af of de bescherming van de natuurwaarden van de Noordzee en de Waddenzee nog wel voorop staat in de interpretatie van het RLI-advies. ‘Is de ecosysteembenadering serieus nog wel het leidende principe?’ Zij maakte zich, net als PvdA-Kamerlid Lutz Jacobi, zorgen over de invang van mosselzaad en de effecten daarvan op de natuur. Jacobi verwees naar de uitwerking van het plan *Rijke Waddenzee*, waarin voorstellen staan voor duurzaam herstel van de Waddenzee. VVD-Kamerlid De Vries pleitte vooral voor meer blauwe groei in het Waddengebied. Daarmee doelde ze op het verbeteren van het ondernemingsklimaat voor bedrijven. Zo kan de vaarsnelheid voor watertaxi’s wat haar betreft omhoog. D66-Kamerlid Stientje van Veldhoven pleitte voor ontwikkeling van het netwerk van aaneengesloten natuurgebieden op zee. Haar VVD-collega De Vries was juist bezorgd over de aanwijzing van te beschermen gebieden in de Kaderrichtlijn Mariene Strategie. ‘Als de huidige Natura2000-gebieden worden overgenomen in de KRM, heeft dat mogelijk negatieve effecten voor de visserij.’

In haar reactie zei staatssecretaris Dijkzma: ‘De Waddenzee heeft van UNESCO de status van Werelderfgoed gekregen omdat we het beheer van de unieke natuurwaarden goed hebben geregeld. Dat wil niet zeggen dat het een afgesloten gebied is waar niets meer kan. De Waddenzee is er voor de natuur en voor de mens.’ Over de mosselkwekerij zei ze dat voor verduurzaming van de visserij de komende zeven jaar een EU-fonds beschikbaar is. ‘De sector kan dus investeren in verduurzaming.’

Effecten van zout- en gaswinning

In lijn met het advies van de RLI vond ook D66-Kamerlid Van Veldhoven dat het nieuwe Nationale Waterplan van meet af aan een internationaal plan zou moeten worden om verkokering op de Noordzee te voorkomen. Verder wees ze op de cumulatieve effecten van zoutwinning, aardgaswinning en klimaatverandering, en op de noodzakelijke compensatie van de daardoor optredende zandhonger. Zij en andere Kamerleden vroegen zich af hoe effectief het hand-aan-de-kraanprincipe kan zijn als de bodemdaling niet klip en klaar is toe te schrijven aan zout- of gaswinning. (Het hand-aan-de-kraan-principe houdt in dat er tijdens de winning wordt gemonitord. Blijkt uit de monitoring dat de bodem te snel daalt of worden nadelige effecten op het bodemleven gevonden, dan moet de kraan dicht(er) worden gedraaid).

‘De Waddenzee is er voor de natuur en voor de mens’

Volgens Kamerlid Jacobi ontbreekt nog steeds eenduidigheid in het beheer van de Waddenzee: ‘Wanneer eindigt de bestuurlijke spaghetti nou eens?’ Ze hield ook een pleidooi voor blijvende bemensing van de vuurtorens: ‘Het mag niet zo zijn dat het menselijk oog in de vuurtorens wordt wegbezuinigd’.

In reactie op de opmerking over ‘bestuurlijke spaghetti’ zei staatssecretaris Dijkzma: ‘Laten we het Regiecollege – waarin alle bestuurlijke partijen zijn vertegenwoordigd – een kans geven om zich te bewijzen en beoogde verbeteringen door te voeren. Eind 2013 vindt er evaluatie plaats.’ Over vergunningen voor zoutwinning merkte ze op: ‘Als er al vergunning zou worden verleend voor de zoutwinning in het Waddengebied, gebeurt dat op basis van strikte voorwaarden. Het winningsplan wordt getoetst aan de Natuurbeschermingswet. Het uitgangspunt blijft *hand aan de kraan*. Datzelfde geldt min of meer voor de vergunningen voor windmolenparken. De Nb-wet geldt ook voor de aanleg van windmolens. Dat bete-

kent onderzoek en toetsing van de (aanleg)activiteiten aan de effecten op de natuur.’

Gebiedsagenda voor de Noordzee

Minister Schultz sprak over het bekijken van de potentie van de Noordzee in combinatie met het gebruik ervan. Ze wil het maatschappelijk rendement van de zee in kaart brengen. Voor het verhogen van dat rendement is innovatie volgens de minister van groot belang. Veel innovaties hebben betrekking op verbeteringen in de scheepvaart en de havens. De minister was dus blij met de eerdere complimenten van de IMO (*International Maritime Organization*) over de Nederlandse aanpak.

Gebiedsagenda maakt maatschappelijke waarde van de Noordzee expliciet

Schultz meldde voorts dat er geen bestemmingsplan komt voor de Noordzee, om verdere juridisering te voorkomen. ‘De nieuwe Structuurvisie Nationaal Waterplan zal in lijn zijn met het advies van de RLI. Bij de herziening van het huidige Nationale Waterplan zullen we samen met de stakeholders werken met een gebiedsagenda voor de Noordzee, zodat we de maatschappelijke waarde expliciet kunnen maken. En ja, de ecosysteembenadering is leidend in de uitwerking van het RLI-advies, ze is immers het uitgangspunt van de Kaderrichtlijn Mariene Strategie.’

Wat betreft windenergie op zee kondigde de minister aan dat ze de resultaten van de haalbaarheidsstudie naar windmolenparken binnen de 12-mijlszone eind 2013 verwacht. Die studie wordt uitgevoerd in lijn met het kabinetsbesluit om in 2020 ruim 16 procent duurzame energie op kosteneffectieve wijze te realiseren. Omdat de weerstand tegen windenergie op land toeneemt, wordt er ook naar de zee gekeken. ‘Rond windmolenparken is er veel internationale samenwerking met Duitsland en Denemarken. We leren van elkaar. Rijkswaterstaat organiseert daarover binnenkort een internationale workshop.’ Schultz besloot met enkele concrete toezeggingen, onder andere over de snelheid van de watertaxi en de aanlegboei voor grote cruiseschepen buiten de haven van Harlingen. De zorg over de bezuinigingen op de vuurtorenwachters kon ze echter niet bij voorbaat wegnemen. ‘Overal in het ministerie vallen grote klappen als gevolg van de bezuinigingen. We moeten dus ook kijken naar sluis- en brugwachters en de bemensing van vuurtorens.’

IDON-netwerk bewijst in Algemeen Overleg Noordzee zijn waarde

Het Algemeen Overleg Noordzee en Wadden op 24 april was het eerste AO dat Donné Slangen in zijn functie van directeur Gebieden en Projecten meemaakte. Hij was er als behandelend ambtenaar bij aanwezig, maar dat viel hem niet zwaar, want het eigenlijke werk was vóór die tijd al gebeurd. ‘Dank zij het IDON’, zegt Slangen.

‘Dank zijn het IDON ja, want ik heb tijdens de voorbereidingen op het Algemeen Overleg weer eens gemerkt dat de samenwerking tussen de departementen die bij de Noordzee zijn betrokken sterk is en open. Dat maakte de voorbereidingen tot een plezierige ervaring. Doordat we in het IDON-netwerk elkaar hebben leren kennen en ook ieders dossiers en belangen, is het relatief gemakkelijk om tevoren de diverse onderwerpen door te spreken. Daardoor plaats je elkaar niet voor verrassingen als tijdens het debat snel moet worden geschakeld bij het formuleren van antwoorden. De collegiale band die het IDON tussen de verschillende departementen schept, maakte het zelfs mogelijk om tevoren

het gezamenlijk beantwoorden van Kamervragen te oefenen. Dat leek aanvankelijk een spel, maar toen we het gingen doen werd het realistisch. Het gaat dan niet om exacte inhoud, maar om snel schakelen en daarover afspraken maken. Zonder het IDON-netwerk was dat niet gelukt.’

Gebiedsagenda

Tijdens het Algemeen Overleg kondigde minister Schultz van Haegen aan dat ze – in de aanloop naar het volgende Nationale Waterplan – samen met de stakeholders een gebiedsagenda voor de Noordzee gaat opstellen. Dit om de maatschappelijke waarden van de Noordzee expliciet te maken. Als directeur Gebieden en Projecten van DGRM geeft Slangen een toelichting op die toezegging.

‘De gebiedsagenda is meer dan een ruimtelijk beleidsinstrument. Het gaat er vooral om beter in beeld te krijgen hoe we in het Noordzeegebied aan groei kunnen werken, uitgaande van wat we er nu al doen. De waarden van het bestaande zijn dus van

belang én de kansen voor duurzame ontwikkeling. Zo’n agenda heeft voor mij drie niveaus. Het hoogste niveau is visie: waar willen we als samenleving met de Noordzee naartoe? Die horizon kun je best op 2050 of 2100 zetten want in de waterwereld denken we ver vooruit. Dan krijg je een tussenniveau van de opgaven, bijvoorbeeld meervoudig ruimtegebruik, innovatief zijn, verduurzaming van het gebruik. En vervolgens komen daar de projecten onder die je tussen nu en over tien jaar met elkaar uitvoert. Je kunt spelen met de interactie tussen die drie niveaus en je stuurt op elk niveau.’

Continu blijven leren

De vraag dringt zich op wat het nieuwe is aan deze aanpak. Al in het midden van de jaren tachtig bijvoorbeeld werkte de toenmalige Directie Noordzee van Rijkswaterstaat aan de *Management Analysis North Sea*, ook een project dat nauwkeurig alle gebruiksfuncties van de Noordzee in kaart bracht om er mogelijke nieuwe vormen van gebruik, bijvoorbeeld de aanleg van een averijhaven, aan te kunnen toetsen.

Slangen: ‘De aanpak met die drie niveaus is op zich niet nieuw, want op het land wordt hij al langer toegepast, maar voor de Noordzee is hij wel nieuw. Alle eerder gemaakte overzichten van het gebruik hadden een veel beperkter doel. De gebiedsagenda is een echte ontwikkelagenda waarin de interactie tussen visie, opgaven en projecten permanent een cyclisch proces doorloopt. Met alle respect, maar tot nu toe was een project een project en dat voerde je natuurlijk goed uit, maar of dat na verloop van tijd nog steeds goed uitpakte, dat zou je dan wel weer zien. De methodiek van de gebiedsagenda zorgt ervoor dat je continu blijft leren, doordat de verschillende niveaus elkaar permanent beïnvloeden. Een van de resultaten zal zijn dat in het volgende Nationale Waterplan een meer ingekleurd verhaal komt te staan over de Noordzee.

Voor meer informatie:

Donné Slangen
(IenM, DGRW, Gebieden en Projecten)
donne.slangen@minienm.nl

Gebiedsagenda Noordzee: De kansen van de zee creatief in beeld brengen

Een gebiedsagenda zoals bij het MIRT, daar had minister Schultz het over in het Algemeen Overleg. Hoe krijgt die gebiedsagenda vorm en waar leidt het toe? Vragen voor de projectleiders Jeroen Vis van EZ en Lodewijk Abspoel van IenM.

‘Een gebiedsagenda is – het woord zegt het al – een nieuwe agenda voor de Noordzee en de daarmee onlosmakelijk verbonden kustgebieden. Als opmaat naar een opvolger van de beleidsnota Noordzee’, zegt Lodewijk Abspoel. ‘Het Nederlandse deel van de Noordzee is, zoals de meeste mensen weten, anderhalf keer zo groot als ons land. Wat is het potentieel van de zee op lange termijn, en hoe kunnen we dat voor Nederland ontsluiten? De Noordzeebodem is nog steeds rijk aan olie en gas, maar de ambitie voor 2050 is volledig duurzaam, dus hoe kan de zee daaraan bijdragen, bijvoorbeeld door het opwekken van stroom uit zeewater? En welke ruimtelijke opgaven horen daarbij? Dat is een van de vragen die we uit moeten zoeken.’
Jeroen Vis: ‘Kernwoorden zijn transitie en synergie. Naast de energieopgave, gaat het ook om voedselvoorziening op lange termijn en de visie op de natuur of het natuurlijke ecosysteem. De verschillende opgaven moeten we met elkaar confronteren, om dan een pad te kunnen uitstippelen naar de toekomst.’

Lodewijk: ‘We kijken om te beginnen ver in de toekomst. Dat doen we expres, ook al is het lastig. De activiteiten die we op zee tegenkomen hebben zeer diverse horizonnen: vissers denken bijvoorbeeld minder ver vooruit dan bedrijven die windmolens op zee exploiteren. Sommige zaken staan vast, andere zijn flexibel: Rotterdam blijft waar de stad al eeuwen ligt, met de haven weliswaar verder naar zee, maar de scheepvaart zelf is flexibeler: wat gebeurt er als de noordelijke route naar China opengaat? Bovendien verwacht ik dat ook in de toekomst de meeste mensen op land blijven wonen, en niet op zee, dus zullen we aan de ene kant elektriciteit, goederen en voedsel aan land moeten brengen, en aan de andere kant moeten kijken hoe we de productie en de logistiek daaromheen in goede banen kunnen leiden.’

Jeroen: ‘Sommige dingen kunnen we als mens beïnvloeden op korte termijn, andere zaken niet of veel minder. We kunnen natuurgebieden vrijwaren van gebruik, of innoveren zodat onze ecologische voetafdruk kleiner wordt. We kunnen ook door planning en voorzorgmaatregelen te treffen de kansen op milieuvervuiling verkleinen en ervoor zorgen dat er geen plastic meer in zee komt. Maar op de herstelkracht van het mariene leven hebben we veel minder invloed.’

Lodewijk: ‘De gebiedsagenda is er niet op gericht om lopende beleidstrajecten en maatregelen opnieuw ter discussie te stellen. De uitvoering van de Mariene Strategie voor een schone en gezonde zee en de aanwijzing van windenergiegebieden zal gewoon doorlopen, dat is de agenda die we al hebben bepaald. Wel is de gebiedsagenda er voor om de toekomst dichterbij te brengen en willen we de zee en de kust als gebieden centraal stellen. Het doel? Een optimale inrichting van beide, afgestemd en doordacht, opdat we een maximaal duurzaam rendement kunnen genereren.’

Jeroen: ‘Op het gevaar af dat we in raadselen blijven praten: onze eerste taak is om met de mensen die kennis en belangen hebben in gesprek te gaan over de toekomst en die in beeld te brengen. Wat mij na ruim een half jaar opvalt in het dossier Noordzee is dat we een zeer breed en boeiend verhaal vertellen met prachtige beelden. Het probleem is dat er zoveel te vertellen valt, dat we bij de integratie, ook van de toekomst met het heden, een enorme hoeveelheid feiten, cijfers en beelden oproepen. Dan ligt snel het gevaar op de loer dat we elkaar kwijtraaken en in de eigen sectorale lijn blijven. Het werken vanuit een gebiedsperspectief en het denken in cross-overs, of liever in kansen die zich voordoen door samen te werken, moet daarvoor een oplossing bieden.’

Lodewijk: ‘Voor de zomer hopen we een begin te maken met een aantal onderwerpen, zoals elektriciteit uit de zee. Tegelijkertijd starten we met het creatief in beeld brengen van de zee en haar kansen, waarbij we nadrukkelijk aan de belanghebbenden vragen hun kijk op de toekomst met ons te delen. Vrij naar Steve Jobs, Charles Ehler en onszelf denken we in lange termijnen, denken we groot, denken we in systemen, denken we ruimtelijk, maar bovenal denken we in en met mensen.’

Jeroen: ‘En dat cumuleert dan in het najaar, laten we zeggen begin november, in de volgende IDON-conferentie. Een hele dag waarin we met iedereen het verhaal van de zee en de kust in woord en beeld delen, toewerkend naar een top 10 van verhalen. De vertaling daarvan in kaartbeelden levert een concept gebiedsagenda op die het maatschappelijke en politieke debat verder brengt.’

Voor meer informatie:

Jeroen Vis
(EZ, Natuur en Biodiversiteit)
g.a.j.vis@minez.nl

Lodewijk Abspoel
(IenM, DGRW)
lodewijk.abspoel@minienm.nl

Op weg naar meer windenergie op zee

De zoektocht naar nieuwe locaties voor windturbineparken op de Noordzee is in volle gang. Dat is hard nodig, want windenergie op zee kan een belangrijke bijdrage leveren aan het behalen van het ambitieuze doel van de regering: 16 procent duurzame energie in 2020. Begin 2014 zal het rijk nieuwe gebieden aanwijzen waar in beginsel windparken kunnen worden gebouwd. Deze gebieden liggen buiten de 12-mijlszone. Daarnaast voert het rijk op dit moment een haalbaarheidsstudie uit naar mogelijkheden voor windparken dicht bij de kust.

Het afgelopen jaar heeft de regering haar doelstelling aangescherpt: van 14 procent naar 16 procent duurzame energie in 2020. Daarmee is windenergie nog belangrijker geworden. Alle reden om Nathalie de Koning, senior beleidsmedewerker bij het ministerie van Infrastructuur en Milieu, te vragen naar actuele ontwikkelingen.

Beslissing over nieuwe gebieden nadert

De Koning: ‘In de eerste plaats werken we in samenwerking met kustprovincies, kustgemeenten, betrokken sectoren en maatschappelijke organisaties aan een Rijksstructuurvisie Windenergie op zee. In deze visie zullen we gebieden buiten de 12-mijlszone aanwijzen waar ruimte is voor windparken. We spitsen ons toe op de twee zoekgebieden die in het Nationaal Waterplan (2009) zijn vastgelegd: voor de Hollandse Kust (buiten de 12-mijlszone) en ten noorden van de Waddeneilanden (op 34 mijl). Voor beide gebieden stellen we een plan-MER en een passende beoordeling op. Na de zomer van zullen we deze documenten samen met het ontwerp van de Rijksstructuurvisie ter inzage leggen. We hopen de definitieve versie van de Rijksstructuurvisie voorjaar 2014 uit te brengen.’

Project-MER van het rijk voor uitgifte kavels bespaart bedrijven tijd en geld

Het rijk gaat kavels uitgeven

‘Hoe het daarna verder gaat? Na de definitieve aanwijzing van de windenergiegebieden zal het rijk kavels uitgeven waarop private partijen kunnen inschrijven. Het uitgiftestelsel dat begin 2015 moet ingaan, krijgt vorm in een wetsvoorstel waaraan het ministerie van Economische Zaken momenteel werkt. Dat gebeurt allemaal in ronde 3. Daarnaast gaat natuurlijk de bouw van de ‘ronde 2’-parken gewoon door (zie kader).’

Windenergie op zee: het totaalplaatje

Nederland heeft twee offshore windparken in bedrijf: het offshore park Egmond aan Zee met een vermogen van 100 MW en het windpark Prinses Amalia voor de kust van IJmuiden met 120 MW. Deze parken worden ook wel de ‘ronde 1’-parken genoemd.

Voor ronde 2 konden private partijen zelf een plek op de Noordzee uitkiezen waarvoor ze een vergunning wilden aanvragen. De bouw van windparken was overal toegestaan behalve in de 12-mijlszone, in en rondom scheepvaartroutes en in enkele andere gebieden. In deze ronde heeft de Rijksoverheid in 2009 twaalf vergunningen afgegeven. Drie parken worden de komende jaren gebouwd: het windpark Luchterduinen voor de kust van Noordwijk en de parken Buitengaats en Zee-energie ten noorden van de Waddeneilanden. Deze hebben een vermogen van bijna 730 MW en voorzien achthonderdduizend huishoudens van elektriciteit. De houders van de andere vergunningen hebben tot 2020 de tijd om hun plannen uit te voeren.

Voor ronde 3 is voor een andere aanpak gekozen: de overheid wijst gebieden aan waarbinnen de bouw van windparken is toegestaan. In het Nationaal Waterplan zijn al twee gebieden voor de bouw van windparken aangewezen: ‘Borssele’, buiten de 12-mijlszone voor de kust van Zeeland en ‘IJmuiden’, tegen de grens van het Engelse zeegebied, op tientallen kilometers uit de kust ter hoogte van IJmuiden. Bovendien zijn twee zoekgebieden vastgelegd waar aanvullend ruimte voor windenergie op zee moet worden gevonden: voor de Hollandse Kust buiten de 12-mijlszone en ten noorden van de Waddeneilanden. In de Rijksstructuurvisie Windenergie op Zee legt het rijk de keuzes voor gebieden buitend de 12-mijlszone vast. Nieuwe windparken mogen alleen in de aangewezen gebieden worden gerealiseerd, maar waar ze precies komen wordt pas bekend als er concrete initiatieven zijn. Daarnaast is een haalbaarheidsstudie gestart naar potentiële locaties binnen de 12-mijlszone.

Ook de zee is vol

Volgens De Koning is de ruimte voor nieuwe windenergieparken op zee beperkt: ‘Bij discussies over windmolens op land wordt al snel naar de zee gegaan. Logisch, want als je op het strand staat, lijkt daar eindeloos veel ruimte te zijn. Maar het wemelt er van de kabels, gebruiksfuncties, natuurgebieden, scheepvaartroutes, platforms, et cetera. Op de nieuwe interactieve kaart die we op internet hebben gezet, is dat goed te zien (zie figuur).’

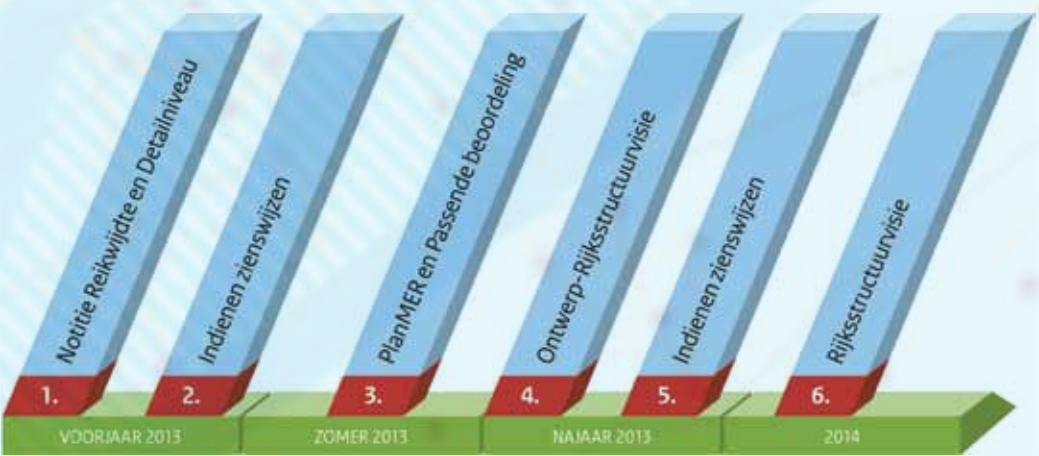
Windparken dicht bij de kust

Helemaal nieuw ten opzichte van de situatie een jaar geleden is dat het rijk werkt aan een haalbaarheidsonderzoek naar mogelijke windenergiegebieden binnen de 12-mijlszone. De reden is dat alle zeilen moeten worden bijgezet om de ambitie van 16 procent duurzame energie in 2020 te kunnen realiseren. De haalbaarheidsstudie wordt uitgevoerd in samenwerking met regionale overheden. De Koning: ‘Die zeggen uitdrukkelijk dat ze er vanaf het begin van het traject bij betrokken willen zijn, zodat ze kunnen meedenken. Wij willen graag dat de regionale overheden meedenken, zij weten immers als geen ander wat er in hun regio speelt. Daarom nemen we de kustoverheden vanaf het begin mee en dat wordt gewaardeerd.’

Regio’s denken vanaf begin mee met haalbaarheidsonderzoek naar windparken binnen 12-mijlszone

Mogelijkheden: van grof naar fijn

De Koning licht de studie toe: ‘We onderscheiden twee fasen. In de eerste fase brengen we langs de hele 350 kilometer van de Noordzeekust gebieden in kaart waar windparken wel en niet mogelijk zijn. Daarbij houden we rekening met factoren zoals scheepvaart, toegang tot havens, zandwinning, Natura 2000-

Deze figuur geeft het proces weer van de Rijksstructuurvisie Windenergie op Zee

gebieden, en gebieden die volgens de Natuurbeschermingswet zijn beschermd (artikel 21-gebieden). We zullen de resultaten van deze eerste fase rond de zomer terugmelden aan de regio’s, mede op hun uitdrukkelijke verzoek.’

‘Deze resultaten zijn input voor de tweede fase, waarin we inzoomen op bepaalde gebieden. Daarvoor organiseren we werksessies met regionale overheden en stakeholders. Daarnaast willen we een maatschappelijke kostenbatenanalyse uitvoeren. Want al lijkt de aanleg van een park binnen de 12-mijlszone goedkoper, dat hoeft niet per se zo te zijn. De aansluitkosten hangen bijvoorbeeld sterk samen met de afstand tot het aanlandingspunt van de kabels. Als

een locatie binnen de 12-mijlszone ligt, maar relatief ver weg van één van de mogelijke aansluitpunten op het elektriciteitsnet, dan blijft het duur. Ook kan de aanleg van een park andere functies beïnvloeden en op die manier het kostenplaatje bepalen.’ Het streven is om de Tweede Kamer begin 2014 te informeren over de uitkomsten van de haalbaarheidsstudie.

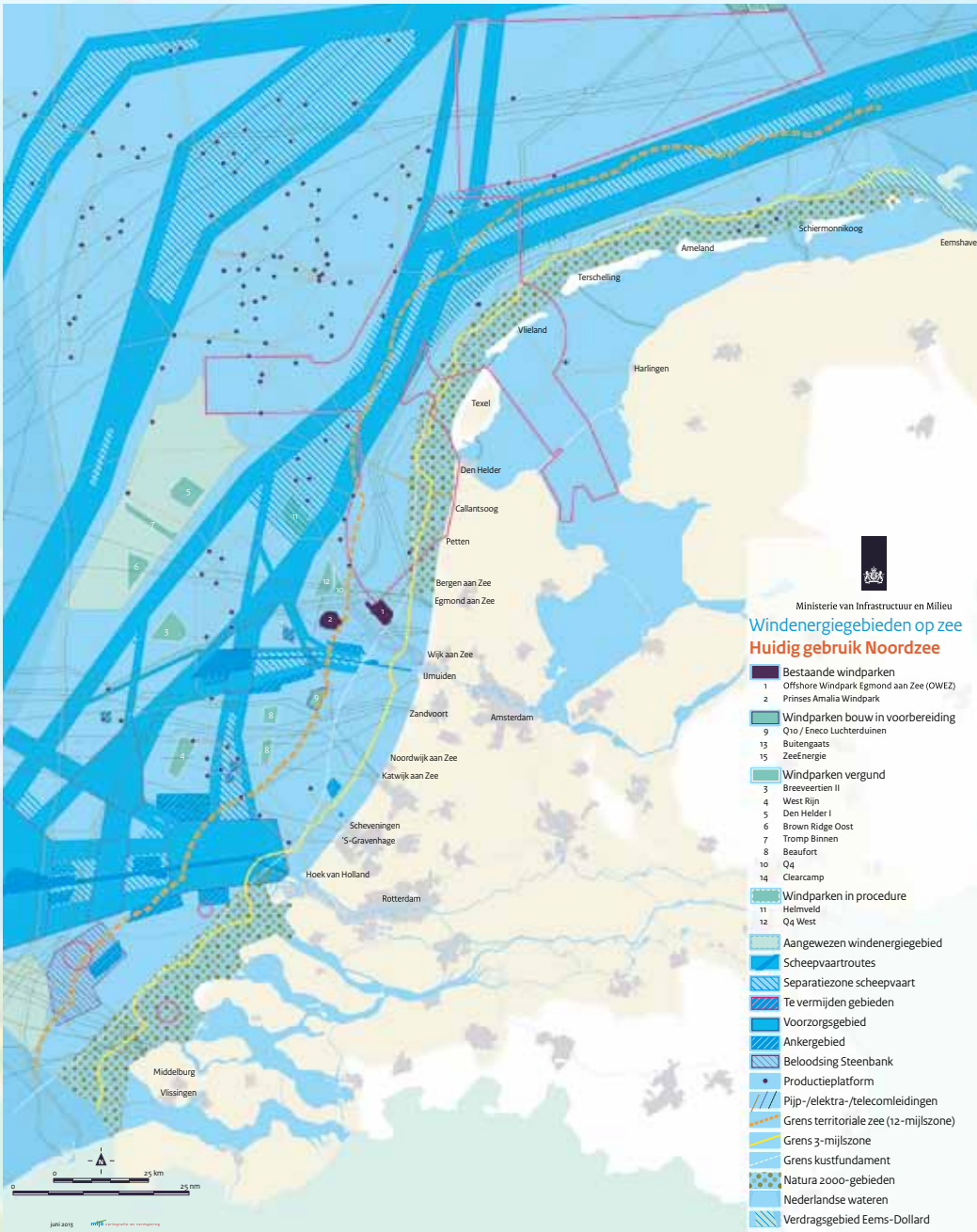
Voor meer informatie:

Nathalie de Koning

(IenM, DGRW)

nathalie.de.koning@minienm.nl

Functies op zee welke van invloed zijn op het vinden van ruimte voor windenergie.

Even voorstellen: Martijn Adelaar, nieuwe IDON-secretaris

Na bijna drie jaar IDON-secretaris te zijn geweest, is Lodewijk Abspoel trekker geworden van de Gebiedsagenda voor de Noordzee. Zijn opvolger als IDON-secretaris is sinds 1 maart Martijn Adelaar.

Je bent nu een paar maanden in je nieuwe functie aan het werk. Hoe bevalt het? Wat heb je tot nu toe gedaan?
‘Ik ben sinds een half jaar coördinerend beleidsmedewerker op het Noordzeedossier. Het secretariaat van het IDON sluit daar naadloos op aan. Op 19 maart heb ik al m’n eerste IDON-bijeenkomst meegemaakt. En met het Algemeen Overleg over de Noordzee op 24 april in de Tweede Kamer viel ik helemaal met m’n neus in de boter. Op dat overleg stonden zo’n twintig Kamerbrieven geagendeerd: over de Waddenzee, natuurvraagstukken, de KRM, maar ook over het voorstel voor een EU- richtlijn voor ruimtelijke ordening op zee. Ik heb de nota en het dossier voor de minister voorbereid en de ambtelijke ondersteuning tijdens het AO georganiseerd. Dat was een erg leuke klus.’

Wat deed je hiervoor?
‘Ik werk al veertien jaar in Den Haag, eerst als persoonlijk medewerker van een Tweede Kamerlid, later op de ministeries van Binnenlandse Zaken en VROM en nu dan bij IenM.’

Kende je het IDON al?
‘Ja, ik werk al langer bij de directie Gebieden en Projecten, dus ik hoorde wel eens wat van directe collega’s die zich met Noordzeezaken bezighielden. Zelf was ik –ook in een coördinerende rol –meer bezig met zaken op het land. Daar werken we vaak met de MIRT-systematiek, waarin veel sectorale opgaven bij elkaar worden gebracht. Dat is vergelijkbaar met wat op de Noordzee speelt. Ook bij het Noordzeebeleid en de uitvoering daarvan zijn veel partijen betrokken. Het gaat altijd om belangrijke belangen afwegingen, bijvoorbeeld tussen aan de ene kant het beschermen van de natuur en aan de andere kant het benutten van de zee voor onze economie. Die belangenafweging vind ik interessant.’

Hoe kijk je tegen het IDON aan?
‘Het belang van het IDON zal alleen maar toenemen. Het is het overleg van alle sectorale directeuren die binnen het rijk zijn betrokken bij de Noordzee. In de beleidsvoorbereiding merken we dat die sectoren meer met elkaar te maken krijgen naarmate het druk-

ker wordt op zee. Dat noodzaakt tot meer overleg over de ruimtelijke inpassing van al die activiteiten. Mijn taak is om te helpen dat te coördineren en ervoor te zorgen dat iedereen goed is geïnformeerd en dat zaken op het juiste moment worden geagendeerd.

‘Daarnaast vind ik het belangrijk dat we de samenwerking tussen de verschillende partijen binnen de rijksoverheid, de provincies, de buurlanden en de overige stakeholders versterken. De belangentegenstelling tussen natuur en economie wil nog wel eens voor harde botsingen zorgen. Maar als burger ben ik voor natuur én voor economie. Mensen moeten over hun eigen sector heen kijken. Ze moeten samen met anderen, die soms heel andere belangen vertegenwoordigen, antwoorden zien te vinden. En daar ga ik aan meewerken.’

Voor meer informatie:
Martijn Adelaar
(IenM, Gebieden en Projecten)
martijn.adelaar@minienm.nl

In de voetsporen van Leeghwater: innovaties in windenergie

Lagere kosten van offshore windenergie én versterking van de economische activiteiten in Nederland. Dat is de ambitie van het Topconsortium Kennis en Innovatie Wind op Zee (TKI-WoZ). Het topconsortium is in augustus 2012 officieel opgericht en heeft de wind in de zeilen. Aan zes innovatieve projecten is subsidie verleend, de volgende subsidierondes staan op stapel en recent verscheen een plan van aanpak voor een demonstratiewindpark op zee: project Leeghwater.

Ernst van Zuijlen, directeur van TKI-WoZ: ‘Wij zijn voortgekomen uit het “topsectorenbeleid”. Het kabinet heeft negen topsectoren aangewezen waarin ons land wereldwijd sterk is. De Energiesector is er één van. Van die topsector vormt Wind op Zee een onderafdeling. We zijn begonnen met het schrijven van een innovatiecontract: een overeenkomst tussen overheid, bedrijven en kennisinstellingen om samen te gaan werken aan innovaties op het gebied van offshore windenergie. De minister en een tachtigtal bedrijven en organisaties hebben het contract in april 2012 ondertekend. Wij willen bijdragen aan de doelstelling van het kabinet om in 2020 16 procent van onze energie duurzaam op te wekken en de uitstoot aan CO₂ met 20 procent te reduceren. Omlaag brengen van de kosten is daarbij cruciaal. Verder willen we de economische bedrijvigheid een impuls geven, zodat de Nederlandse wind-op-zee-sector internationaal toonaangevend blijft.’

Windenergie kan goedkoper
‘Dat alles kunnen we alleen bereiken als offshore windenergie goedkoper wordt. Anders blijft het beroep op subsidies te groot en dat is niet wenselijk en ook niet nodig. Wij zijn ervan overtuigd dat de kosten aanzienlijk omlaag kunnen. Onze ambitie: 40 procent kostenreductie in 2020 ten opzichte van 2010. We staan nog maar aan het begin van de leercurve. In dertien jaar tijd is er in Europa 4000 megawatt vermogen op de Noordzee geïnstalleerd, het grootste deel in Engeland. Over zeven jaar staat er 40.000 megawatt: dat is 36.000 megawatt erbij in zeven jaar! Daarna groeit het vermogen waarschijnlijk nog veel harder door, tot zo’n 150.000 megawatt in 2030.’

Daarmee wil Van Zuijlen zeggen dat de ontwikkeling nog in de kinderschoenen staat. Voor de bouw van de eerste projecten werden bestaande turbines en bestaande olie- en gastechnieken aan elkaar geknoopt. Dat leidde tot best goede parken, waarvan er enkele in Denemarken al vijftien jaar draaien. Maar de technieken zijn niet toegesneden op wind op zee: het kan beter en goedkoper. Nu al is te zien dat de turbines beter zijn aangepast aan offshore condities en dat ze steeds groter worden, want zeker op zee geldt: hoe minder handelingen hoe goedkoper het is. Bovendien worden de molens hoger, omdat er op grotere hoogte nu eenmaal meer wind is.

Windenergiesector kan worden versterkt
Van Zuijlen: ‘Hoewel sommige andere Noordzeelanden al meer vermogen aan windenergie op zee hebben staan, waren wij er met onze parken Prinses Amaliawindpark en OWEZ (Egmond) redelijk op tijd bij. Veel Nederlandse bedrijven hebben hier ervaring opgedaan. Die kunnen ze nu goed gebruiken om zich te handhaven in de internationale concurrentiestrijd. Verder hebben we in Nederland een uitstekende waterbouwsector. Daarmee hebben bedrijven een prima concurrentiepositie om het werk rondom de turbines goed te doen. Wij streven als TKI-WoZ naar een stijging van de Nederlandse omzet en werkgelegenheid in de wind-op-zeesector in 2020 met een factor zes ten opzichte van 2010!’

Het topconsortium op dreef
Het topconsortium probeert op drie manieren zijn ambities te realiseren. In de eerste plaats door subsidies te verlenen aan projecten die bijdragen aan kostenreductie van windenergie én aan versterking van de economische bedrijvigheid. In de tweede plaats door te werken aan innovatieve manieren van financiering en beleid, de zogenoemde strategische werkstromen. Tenslotte door een offshore windenergie demonstratiepark te realiseren, waar de Nederlandse industrie haar kostenreducerende innovaties kan testen, demonstreren en bewijzen. Dat is het project Leeghwater.

Zes innovatieve projecten gestart
Van Zuijlen: ‘Voor het verlenen van subsidies organiseren we tenderrondes, waarop bedrijven kunnen

Consortiumleider	Projecttitel	Onderwerp
Grontmij Nederland B.V.	Synergies at Sea (SAS)	Integratie van infrastructuur van meerdere offshore windparken in combinatie met verbindingen tussen landen
Z technologies B.V.	Z bridge	Innovatieve toegangsbrug voor offshore windturbines
MARIN	Wifi JIP	Vergroot het inzicht in het effect van extreme golfslag op ondersteuningsconstructies voor offshore windturbines
ECN	LAWINE: Lidar Applications for Wind farm Efficiency	Lagere kosten en grotere opbrengst windenergie door nauwkeurige windmetingen
TNO	FeLoSeFI	Nauwkeuriger voorspellen van de verwachte levensduur van offshore windconstructies
Fistuca	BLUE piling technology	Eenvoudiger installatie van funderingen

inschrijven. De eerste ronde startte al voor de officiële oprichting van TKI-WoZ. We wilden snel aan de slag. Die ronde leidde tot zes projecten, die op dit moment lopen (zie tabel). In deze projecten participeren het bedrijfsleven, kennisinstellingen en potentiële eindgebruikers. In 2013 zullen twee nieuwe tenderrondes plaatsvinden.’

Ook andere innovaties nodig
‘Behalve aan technische innovaties werken we aan andersoortige innovaties, bijvoorbeeld op gebied van personeel, financiering en beleid’, vervolgt Van Zuijlen. ‘De windenergiesector kan in de toekomst alleen succesvol blijven als er genoeg personeel is. Als de sector echt explosief gaat groeien, waar iedereen van uitgaat, moeten we daar nu al op anticiperen. Verder moet er genoeg geld beschikbaar zijn. Iedereen moet immers nog wennen aan investeren in windenergie op zee en aan eventuele risico’s die daaraan zijn verbonden. Daarom doen we veel aan kennisoverdracht op het gebied van financiering. Daarbij proberen we zo veel mogelijk aan te haken op relevante Europese onderzoeksprogramma’s.’

‘De windenergiesector gaat explosief groeien, daar gaat iedereen van uit’

Van idee naar praktijk
Onlangs heeft TKI-WoZ het plan van aanpak afgerond voor project Leeghwater. Dit wordt een offshore windpark van 300 megawatt, waar met name Nederlandse bedrijven hun innovatieve ideeën in de praktijk kun-

nen testen, demonstreren en bewijzen. Een combinatie van een proeftuin en een demonstratieproject. Van Zuijlen: ‘Daarin willen we laten zien dat de kosten geleidelijk omlaag kunnen door dingen slimmer te doen. Bovendien is het voor bedrijven belangrijk om de werking van hun innovatieve producten in de praktijk te laten zien. Want wie koopt er bijvoorbeeld een nieuw type fundering, zonder die te hebben gezien en te weten hoe die werkt? We werken in dit project samen met de Nederlandse Wind Energie Associatie (NWEA). Het is onze bedoeling in 2014 met een businesscase te komen en in 2015 te starten met de bouw van het project, zodat er vanaf 2017 stroom wordt geproduceerd. Ik verwacht dat er tegen die tijd een hotelboot naast het park komt te liggen, waar regelmatig personeel heen wordt gebracht voor onderhoud en onderzoek.’

Waar een klein land groot in kan zijn
De naam Leeghwater is niet voor niets gekozen. Al in de Gouden Eeuw knoopte Jan Adriaanszoon Leeghwater windmolensystemen en waterbouwkundige toepassingen aan elkaar. Zijn vindingen werden tot ver over onze landsgrenzen bekend. Nu, vijfhonderd jaar later, zetten Nederlandse ingenieurs op dezelfde vakgebieden hun waterbouwkundige en technische inventiviteit in. Het TKI-Wind op Zee ondersteunt hen daarbij, ten bate van een duurzame en betaalbare energievoorziening in de toekomst.

Voor meer informatie:
Ernst van Zuijlen
(TKI-Wind op Zee)
vanzuijlen@tki-windopzee.nl

Werk aan Mariene Strategie nu in de bouwfase

‘We zijn echt wel in een volgende fase beland’, concludeert projectmanager KRM Wim van Urk. ‘Het ontwerpen van de grote lijnen van beleid is afgerond. We bouwen nu aan een goed doortimmerd monitoringplan en de organisatie van het proces van monitoring en assessment. In het najaar is dat klaar en presenteren we een samenvatting aan de ministerraad. Daarnaast werken we al aan de pakketten van concrete maatregelen en natuurlijk aan de internationale afstemming van het geheel.’

De conclusie van Van Urk komt aan het eind van een lange opsomming. De KRM is een complexe aangelegenheid en er speelt veel. Internationaal is er zowel de nauwe relatie met OSPAR (zie vorige IDON-nieuwsbrief) als de bilaterale samenwerking. Doordat de KRM zoveel mogelijk steunt op bestaand beleid, is er ook een nauwe relatie met de Kaderrichtlijn Water en de Habitatrichtlijn. Het overzicht van de stand van zaken begint met een impressie van de voorbereidingen van Mariene Strategie deel II, dat de aanpak van de monitoring moet beschrijven.

Startpunt is wat we al hebben en doen

Van Urk: ‘Het startpunt voor het monitoringprogramma is de al bestaande monitoringpraktijk. Die is best uitgebreid. Voor de Kaderrichtlijn Water en de Vogel- en Habitatrichtlijnen staat immers alles al op poten. Daarnaast is er al het nodige ontwikkeld voor al langer bestaande aandachtsgebieden zoals zwerfvuil. In OSPAR-verband zijn al gemeenschappelijke indicatoren ontwikkeld, bijvoorbeeld voor vervuillende stoffen. Die kunnen we gewoon in het monitoringprogramma opnemen of we kunnen er op voortbouwen als nog iets moet worden fijngeslepen.’

Doodsoorzaak Noordse stormvogel: een maag vol plastic.

Nieuwe indicatoren

‘Een groot deel van de eerste versie van het monitoringplan zal dan ook bestaan uit wat we al hebben en doen. Er zijn echter ook onderdelen van de Mariene Strategie die meewegen voor het bepalen van de goede milieutoestand waarvoor nog geen of onvoldoende indicatoren bestaan. Daarvoor moeten we indicatoren ontwikkelen. Sommige van die zogenaamde descriptoren zijn behoorlijk ingewikkeld, bijvoorbeeld het voedselweb. Wat moet je daarin meten, ofwel: welke indicatoren voor andere descriptoren moet je combineren om uitspraken te kunnen doen over de kwaliteit van het voedselweb? En weten we dan genoeg? Je ziet dit probleem levensgroot bij de bruinvis. Het is heel moeilijk in kaart te brengen hoe het met die soort gaat. Goede monitoring vereist meetpunten en een frequentie van meten die zijn afgestemd op de kenmerken van wat je wilt meten. Voor de bruinvis met zijn uitgestrekte leefgebied zou je een meetstrategie moeten inrichten op het schaalniveau van het hele Noordzebekken. En dan hebben we het nog maar over één schakel in de voedselketen.’

Wat moet je meten om uitspraken te kunnen doen over het voedselweb?

‘Voor het voedselweb zijn we er dus nog lang niet uit en zo zijn er nog wel een paar indicatoren waarvoor we nog een jaar extra nodig hebben. Dat hangt ook samen met het uitgangspunt dat we nieuwe indicatoren internationaal en in OSPAR-verband ontwikkelen. Het monitoringplan is voorlopig dus een groeidocument. Zodra een indicator gereed is, voegen we hem aan het plan toe. Om die reden blijft het monitoringplan ook als apart document naast de Mariene Strategie deel II bestaan.’

Bouwen aan maatregelen

Het laatste deel van de implementatie van de KRM is de beschrijving van een samenhangend pakket maatregelen waarmee het doel: een goede milieutoestand in 2020, kan worden gehaald. Dit plan moet in 2015 gereed zijn, maar nu al wordt aan dit deel hard gewerkt. Hiervoor geldt hetzelfde als voor het monitoringplan: aansluiten bij wat al bestaat. Van Urk: ‘Maar ook al doen alle bestaande kaders en instrumenten hun

werk, dan nog blijven er beleidsvragen over die we met nieuwe maatregelen moeten invullen. In maart hadden we een OSPAR-bijeenkomst van de groep waarin de nationale projectleiders KRM zitten. Toen lag de vraag op tafel wat het belangrijkste is van wat nog moet gebeuren. Dan zie je wel accentverschillen, maar in grote lijnen komt iedereen met een gelijk pakket aan prioriteiten. Iedereen wil de visserij verduurzamen. Elk land wil iets doen aan de grote kennisleemte over effecten van onderwatergeluid. Maar het meest naar voren springende speerpunt is zwerfvuil.’

Zwerfvuil algemeen erkend probleem

Zwerfvuil en het bestrijden daarvan trekt mondiaal sterk de aandacht. Politiek is het probleem goed opgepakt. Op de duurzaamheidsconferentie in Rio de Janeiro in 2012 was het een speerpunt. Ook de Europese Commissie wil een bijdrage leveren. Ze heeft al een groenboek over plastic afval gepresenteerd en werkt aan een EU-doelstelling voor marine litter. Nederland is actief betrokken bij het ontwikkelen van internationaal gedragen maatregelen. Van Urk: ‘Nederland is voorzitter van het OSPAR-comité dat voor de OSPAR-regio het actieplan voor zwerfvuil gaat ontwikkelen. Ons land levert ook de trekker voor het team dat dit plan uitwerkt.’

Brede oriëntatie op aangrijpingspunten

‘Maar ook in eigen land staat veel op stapel. Zo bekijken we wat we nog meer kunnen doen aan het voorkomen van zwerfvuil. DG Bereikbaarheid onderzoekt of nog winst is te boeken via de havenontvangstinstallaties. We trekken de stroomgebieden op en agenderen de problematiek in de Rijncommissie. We sluiten aan bij initiatieven vanuit gemeentes, de bronlocaties aan de haarkanten van het watersysteem. We benutten het bestuurlijke netwerk van de KRW om bij de regionale waterbeheerders het probleem van de microplastics rechtstreeks te agenderen. En om het duurzaam gedrag bij de burger te verstevigen, zoeken we aansluiting bij bestaande campagnes. Denk aan afval van strandrecreatie, maar ook aan de keuze voor cosmetica zonder plastic gruis.’ ‘Elke actie is een aanknopingspunt voor nieuw beleid. Het vormgeven van de maatregelen doen we samen met stakeholders die koplopers zijn op hun terrein. Een hele belangrijke is natuurlijk het voorkomen van nog meer toevoer van plastic stoffen in het watersysteem. DG Milieu en Internationaal maakt

partnerafspraken met de bedrijven die actief zijn in de kunststofketens, recycling, cradle to cradle en de circulaire economie.’

Aansprekende beelden zorgen voor publieke en politieke aandacht

Kennis en ontwikkeling

De aansprekende beelden van de effecten van zwerfvuil op vogels, vissen en zeezoogdieren, hebben dit onderwerp grote publieke aandacht gegeven. Andere onderwerpen vallen minder op, maar daar wordt niet minder hard aan gewerkt. Wim van Urk geeft een paar voorbeelden: ‘De gebiedsbescherming van de Centrale Oestergronden en het Friese Front. Hoe we dat gaan doen, is onderwerp van een complex proces. We praten met stakeholders die betrokken zijn geweest bij het project FIMPAS om tot een plan van aanpak te kunnen komen. Andere bruikbare ervaringen denken we te kunnen ontleen aan Wind op Zee dat ook met betrokken partijen een gebiedsproces heeft doorlopen. Een plan van aanpak voor onderwatergeluid is nog in de maak, maar ook daar zullen we kunnen aftappen van veel onderzoek dat al loopt. Veel energie gaat ook zitten in de visserij: kaders scheppen, kijken wat we nog extra kunnen doen voor de bescherming van haaien en roggen, ontwikkeling van nieuwe technieken voor een duurzamer vloot, en werken aan de uitbreiding van 5 naar 10 procent experimenteerruimte voor elektrisch vissen.’

Kennisvragen internationaal oppakken

‘En aan alles: beleidsontwikkeling, methoden, technieken, kortom de vertaalslag naar de praktijk, zitten kennisvragen vast. Dat betekent dat we ook bezig zijn met kennisprogrammering. Ook hier is het uitgangspunt: zoveel mogelijk buurten bij de collega’s in andere landen. Wat we samen kunnen doen, moeten we niet alleen doen. Daarom nemen we consequent deel aan alle mogelijke bestaande fora voor samenwerking en proberen we aan te sluiten bij EU-programmering.’

Voor meer informatie:

Wim van Urk

(IenM, DG Ruimte en Water)

wim.van.urbk@minienm.nl

Structuur scheepvaartroutes Noordzee verandert ingrijpend

Met ingang van 1 augustus 2013 verandert de structuur van de scheepvaartroutes voor de Hollandse kust ingrijpend. In het aanloopegebied naar IJmuiden komt een verkeersscheidingsstelsel. Ook komen er ankergebieden bij, verandert een aantal bestaande ankergebieden en worden voormalige munitiestortplaatsen *areas to be avoided*.

De maatregelen leiden tot meer veiligheid voor het scheepvaartverkeer en de olie- en gasplatforms, en tot betere toegankelijkheid van de grote havens (zie inlegvel bij deze nieuwsbrief). Bovendien maakt de nieuwe routestructuur het mogelijk een vrije en veilige doorvaart te blijven garanderen, ook als nieuwe windparken op de Noordzee de ruimte voor de scheepvaart beperken.

Lange voorbereiding

Aan de ingrijpende wijzigingen is een lang voorbereidingstraject voorafgegaan. Om tot een voorstel voor een

nieuwe routing te komen, is gekozen voor een gebiedsgerichte benadering. De belangen van alle gebruikers op zee, van de betrokken departementen en diensten en van andere belanghebbenden (zoals gemeenten) zijn afgewogen. Tal van bijeenkomsten, overlegondes, voorstellen en (veiligheids)studies hebben geleid tot meerdere oplossingsvarianten. Uiteindelijk is een gezamenlijk voorstel uit de bus gekomen dat op veel draagvlak kan rekenen. Een uitgebreide studie (FSA, *Formal Safety Assessment*) heeft uitgewezen dat nieuwe routestructuur veiliger is dan de huidige situatie, zelfs als alle plannen voor windparken worden gerealiseerd.

Goedkeuring IMO

Nederland kan niet op eigen houtje beslissen over dergelijke grote veranderingen. Al in een vroeg stadium zijn de plannen afgestemd met België en het Verenigd Koninkrijk. Eind vorig jaar heeft de *Maritime Safety*

Commission van de Internationale Maritieme Organisatie (IMO) haar goedkeuring gegeven. Van groot gewicht is daarbij geweest dat het wijzigingsvoorstel al breed door alle betrokken partijen werd gedragen. IMO stelt namelijk bijzonder hoge eisen aan nut, noodzaak, uitvoerbaarheid en de legitimiteit van een wijzigingsinitiatief.

De laatste loodjes

Toen die goedkeuring binnen was, begon voor RWS Zee en Delta (voorheen RWS Noordzee) en de Dienst Hydrografie een nieuwe fase. In de maanden voor de invoering moeten ze veel werk verzetten. De overgang van de oude naar de nieuwe situatie is brengt ingrijpende wijzigingen met zich mee, die veilig en vlot moeten worden afgewikkeld. Daarvoor zijn drie plannen gemaakt. Een veiligheidsplan beschrijft de maatregelen die nodig zijn om de nautische veiligheid tijdens het omschakelen te waarborgen. Een

vaarwegmarkeringsplan beschrijft wat er aan de markering verandert en hoe dat wordt uitgevoerd. Een communicatieplan ten slotte geeft aan op welke wijze en op welke momenten de verschillende doelgroepen worden geïnformeerd.

Ook voor de scheepvaartverkeerscentrales van de havenbedrijven van Rotterdam en Amsterdam en voor de Kustwacht betekenen de wijzigingen extra werk, zoals aanpassing van de software voor de radarschermen. Zeker in de beginfase is extra alertheid van de verkeersleiders en wachtofficiërs nodig, omdat het scheepvaartverkeer zal moeten wennen aan de nieuwe situatie. Al met al een omvangrijk en belangrijk project, dat op 1 augustus zijn bekroning krijgt.

Voor meer informatie:

Wim Verhagen

(IenM, RWS Zee en Delta)

wim.verhagen@rws.nl

ZIE OOK
DE BIJLAGE BIJ
DEZE IDON
NIEUWSBRIEF

Innovatief met kust en zand

Strandhuisjes bouwen van zand, suppleties nog beter toesnijden op het gebruik van de kust en suppletiezand met behulp van windmolens naar de kust transporteren.

Aan innovatieve ideeën voor het beheer en onderhoud van onze zandige kust ontbreekt het niet. Maar hoe vertaal je deze naar de praktijk? Om daarin meer inzicht te krijgen ontwikkelt Rijkswaterstaat Zee en Delta samen met andere partners pilots. Titia Kalker, werkzaam bij Rijkswaterstaat Zee en Delta, geeft leiding aan dit programma.

Zand houdt Nederland veilig

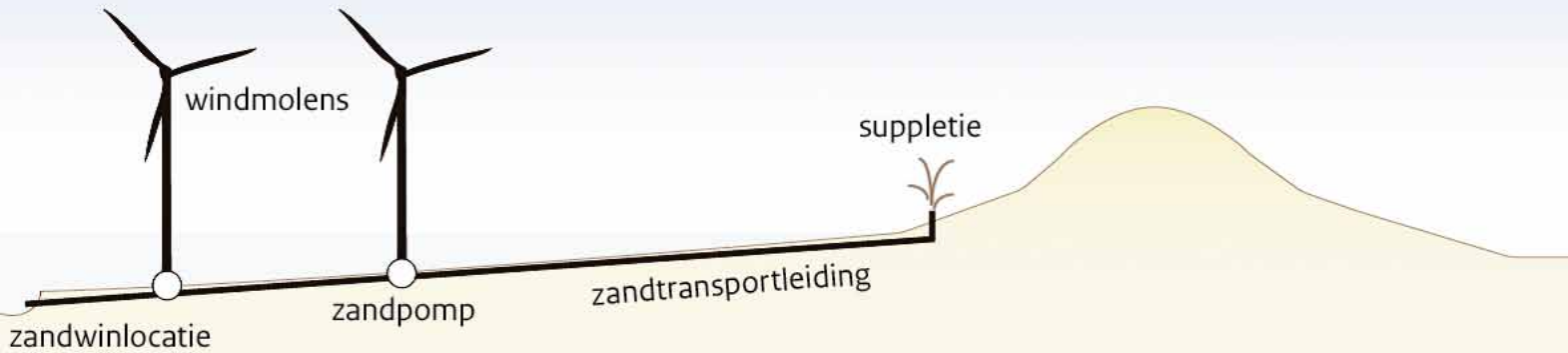
Elk jaar suppleert Rijkswaterstaat 12 miljoen kubieke meter zand langs onze kust. Het zand is bedoeld om de zandvoorraad in de kustzone op peil te houden en om structurele erosie van de kustlijn te voorkomen. Uit evaluaties blijkt dat de methode succesvol is: dankzij deze flexibele en relatief goedkope methode gaat er geen land verloren. Dat is niet alleen belangrijk voor de veiligheid van het achterland, maar ook voor bijvoorbeeld natuur, recreatie en waterwinning. De hoeveelheid zand kan vrij eenvoudig worden aangepast aan veranderende omstandigheden, bijvoorbeeld versnelde zeespiegelstijging. Daarom ziet het Deltaprogramma Kust zandsuppleties als een belangrijke strategie om onze kust ook op lange termijn veilig, aantrekkelijk en economisch sterk te houden. In de Nationale Visie Kust waaraan het Deltaprogramma Kust werkt, spelen zandsuppleties een prominente rol.

Ideeën moeten uitvoerbaar zijn

Titia Kalker is vanuit Rijkswaterstaat Zee en Delta bij betrokken bij de Nationale Visie Kust. ‘We kijken als regionale beheerder door een praktische bril naar de visie’, zegt ze. ‘We brengen belangen die in de uitvoeringspraktijk spelen naar voren. We willen weten of strategieën voor de lange termijn in de praktijk echt werken en haalbaar en betaalbaar zijn en blijven. Om dat te onderzoeken, ontwikkelen we verschillende pilots. Elk type moet een antwoord geven op één van de drie grote vragen: hoe kunnen we slimmer zand winnen en suppleren? Hoe kunnen flexibeler suppleren in ruimte en tijd? En wat is mogelijk om meervoudig kustgebruik te ondersteunen?’

Met windenergie zand suppleren

Een pilot uit de eerste categorie is de ‘zandwin(d) molen’, een concept dat gepatenteerd is door Grontmij. Daarbij drijft de energie van een windmolen een pomp aan, die via een flexibele buis zand naar de kust transporteert. Kalker: ‘Het concept past heel mooi bij onze Nederlandse traditie: gebruik maken van wind, water en zand voor de veiligheid. De zandwindmolen vult gangbare technieken aan en is vooral kansrijk op plekken waar we veel en langdurig moeten suppleren of in gebieden waar baggerschepen moeilijk kunnen komen.’

Concept met zandwindmolen: met wind zand verpompen.

De pilot verkent de haalbaarheid van dit concept. Naast Rijkswaterstaat en Grontmij werken ook IHC Merwede en de Vries & van de Wiel er aan mee. Een volgende stap is het uitwerken en testen van een concreet ontwerp in de praktijk. Daarvoor bekijken we nu welke locaties in aanmerking komen en welk prijskaartje er aan hangt. Eén van de denkbare locaties is de Oosterschelde, waar zand kan helpen om erosie van de platen tegen te gaan. [figuur zandwin(d)molen]

De een wil meer, de ander minder zand

In de categorie ‘flexibeler suppleren’ verkent Rijkswaterstaat of meer maatwerk mogelijk is bij de verdeling van suppletiezand. Sommige lokale overheden zouden wel wat meer zand op de kust willen hebben dan noodzakelijk is, bijvoorbeeld voor een breed recreatiestrand. Maar beheerders van een aangrenzend natuurgebieden willen graag wat meer dynamiek in strand en duingebied. Dat is goed voor landschap en ecologie. Zij vragen of het ook met wat minder zand kan zonder dat de veiligheid in het geding is. Een mogelijke locatie om het afstemmen van suppletie op dit soort uiteenlopende belangen te testen is Schouwen. Provincie Zeeland en Rijkswaterstaat gaan samen met andere partijen en het Deltaprogramma Kust de mogelijkheden hiervoor verkennen. Randvoorwaarde is dat de veiligheid behouden blijft en dat een zandverdeling op maat geen extra kosten met zich meebrengt.

Veilig upgraden van boulevard en strand

In categorie meervoudig kustgebruik ligt een groot accent op het verhogen van de ruimtelijke kwaliteit.

De lead ligt hier dan ook bij de kustgemeenten en/of provincies. Rijkswaterstaat denkt hier vooral mee over de haalbaarheid van ideeën. Kustgemeenten hebben bijvoorbeeld behoefte aan ondergrondse parkeergarages of innovatieve strandbebouwing. Kalker licht toe: ‘Er verschijnen steeds meer plannen om huisjes of strandpaviljoens op het strand te bouwen. Dat kan niet zomaar, want bebouwing kan de natuurlijke aangroei van duinen in de weg staan. Bovendien mogen bouwwerken niet zo dicht bij de duinen komen te staan, dat ze deel gaan uitmaken van de zeewering. Dat kan de veiligheid aantasten. We zoeken daarom oplossingen in harmonie met de dynamische omgeving van het strand. Denk aan ophoogbare of mobiele bebouwing, of bouwwerken waar het zand makkelijk langs kan stuiven. We hebben twee architecten, Antoni Folkers en Wendy Voorwinde, gevraagd om in gesprek met ondernemers en overheden tot creatieve concepten te komen. Als Rijkswaterstaat stellen we hier de doelen centraal en niet de beperkende regels. Samen met betrokken partijen hopen we te verkennen wat er wél mogelijk is.

Op Oerol gebeurt het

Een voorbeeld van innovatief bouwen zal te zien zijn tijdens Oerol, op Terschelling. Een Amerikaans bedrijf komt een workshop geven hoe je met zandzakken kunt bouwen. Zij hebben een patent op een specifieke bouwmethode die waarschijnlijk heel geschikt is voor de Nederlandse kust. Deelnemers aan de workshop gaan onder leiding van de Amerikanen een rond zandhuisje bouwen, als een soort kunstwerk. Het voordeel van bouwen met zand

is dat het materiaal vergankelijk is. Op het moment dat bouwsels door aangroei te dicht tegen de duinen komen te staan, hoeven ze niet te worden verplaatst, maar gaan ze juist deel uitmaken van de duinen. Kalker: ‘Maar zover is het nog niet. Eerst moet de bouwmethode nog verder worden toegesneden op

Voorbeeld van bouwen met zand

de Nederlandse kust. We hopen het concept na Oerol verder te kunnen ontwikkelen, samen met andere enthousiaste partijen. De projectleider van dit initiatief, Janneke van Berlo, zet alles op alles om van de workshop een succes te maken.’

Voor meer informatie:

Titia Kalker

(IenM, RWS Zee en Delta)

titia.kalker@rws.nl

Noordzeeloket

Meerdere ministeries hebben iets te zeggen over de Noordzee. Voor bedrijven en organisaties die iets ondernemen op de Noordzee is het dan ook niet altijd even gemakkelijk om een antwoord te vinden op vragen aan de overheid. De overheid wil hen daarbij beter van dienst zijn met het Noordzeeloket. Het loket beantwoordt vragen over onderwerpen als windenergie, scheepvaart, beroepsvisserij, olie- en gaswinning, baggeren, zandwinning, milieu of recreatie. Ook voor geheel nieuwe initiatieven is het loket de aangewezen vraagbaak. Vraagstellers krijgen z.s.m. antwoord of worden rechtstreeks doorverwezen naar de juiste contactpersoon binnen de overheid.

Veel antwoorden zijn ook te vinden op www.noordzeeloket.nl. Op deze website staat onder meer informatie over beleid, wet- en regelgeving, activiteiten en ondernemen op zee, natuur en milieu, ruimtegebruik en relevante maatschappelijke en overheidsorganisaties. Bovendien is er een link naar www.noordzeeatlas.nl. Deze site bevat kaarten met gegevens die betrekking hebben op het watersysteem, gebruik, beleid en beheer van de Noordzee.

Noordzeeloket
Telefoon 0900 - 666 73 93
(24/7 bereikbaar)
www.noordzeeloket.nl
noordzeeloket@rws.nl

De IDON nieuwsbrief Integraal Beheer Noordzee heeft als doel u op de hoogte te houden van de ontwikkelingen op het gebied van beleid en beheer op de Noordzee. De Nieuwsbrief versijnt twee keer per jaar. Het blad wordt verspreid binnen de betrokken ministeries en sectoren. Aan geïnteresseerden wordt de nieuwsbrief op aanvraag gratis toegezonden. Overname van artikelen is toegestaan onder bronvermelding. Voor illustraties en foto's is wel toestemming nodig. Gratis exemplaren zijn bij het redactieadres verkrijgbaar. Een digitale versie van de nieuwsbrief kunt u vinden op www.noordzeeloket.nl

Uitgave

Interdepartementaal
Directeurenoverleg Noordzee (IDON)

Eindredactie

Rob Gerits
Martine Graafland
Rob Vransen

Interviews

Rob Bijnsdorp
(Communicatiebureau BCP-de Lynx)
Ingrid Zeegers
(Portretten in Woorden)
Moniek Löffler
(Bureau Landwijzer)

Redactieadres

Ministerie van Infrastructuur en Milieu
Rijkswaterstaat Zee en Delta
Postbus 5807
2280 HV Rijswijk
E-mail: rob.vransen@rws.nl
Telefoon 06 52 43 77 95

Fotografie

Ministerie van Infrastructuur en Milieu
Rijkswaterstaat Zee en Delta
Beeldbank
Kustwacht
Leo van der Harst

Vormgeving

Balyon, Zoeterwoude

Druk

De Swart

Oplage

1500

Betrokken ministeries en diensten

Ministerie van Infrastructuur en Milieu
Directoraat-generaal Bereikbaarheid
Directoraat-generaal Ruimte en Water
Rijkswaterstaat Zee en Delta
Ministerie van Economische Zaken
Directoraat-generaal Agro
Directoraat-generaal Energie, Telecom & Mededinging
Directoraat-generaal Natuur en Regio
Ministerie van Defensie
Ministerie van Financiën
Kustwacht